

Koniec umenia postmodernity a výzvy novej epistémy

MICHAL BABIAK

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE

ABSTRAKT Paradigma postmoderného umenia, založená na akceptovaní širokého pluralitného konceptu ideových a následne aj kultúrnych a umeleckých javov, od začiatku nového milénia nedokázala primeraným spôsobom komunikovať s meniacim sa spoločenským a politickým prostredím. Postmoderná téza o tzv. konci veľkých naratívov sa ukázala ako neprimeraná a prekonaná. Od začiatku nového milénia sa v spoločenskom prostredí západnej kultúry profilujú dva ideologické naratívy, ktoré sa čoraz viac výraznejšie dostávajú do vzájomnej konfrontácie. Jeden z týchto naratívov vychádza z tradične pravicového základu, ten druhý sa opiera o liberálne ľavicové hodnoty. Súčasný spoločensko-kultúrny moment je možné vnímať ako konfrontačný boj uvedených dvoch naratívov, ktorý má za cieľ zodpovedať otázky ďalšieho smerovania západnej kultúry. Aké sú ciele, prostriedky a prax týchto ideologických táborov? Rovnako sa nastoľuje otázka, či je možné na základe historických skúseností predvídať výsledok tohto boja a jeho víťaza?

KLÚČOVÉ SLOVÁ postmoderna, paradigma, epistéma, naratív, umenie 21. storočia, znovuzrodenie ideologických naratívov

S nástupom nového tisícročia je čoraz evidentnejšie zoslabovanie vplyvu estetiky a poetiky postmodernity, ktorá sa formovala v poslednej štvrtine predchádzajúceho milénia. Z prvotných impulzov artikulovaných začiatkom sedemdesiatych rokov 20. storočia, prichádzajúcich z kontextu architektúry, výtvarného umenia a designu, ktoré boli zamerané na umelecký potenciál prítomný v prostredí populárnej kultúry, respektíve komercializovanej kultúrnej línie (vnímanie umelecké diela v širšom kontexte, techniky, inventár, postupy atď.), sa postmodernizmus čoskoro rozšíril na širšiu oblasť kultúry a umenia, ako aj na estetiku. Následne sa teoretické otázky, ktoré tento nový smer nastoľoval, začali reflektovať tiež v kontexte filozofie, sociológie, politológie atď. V súvislosti s vymedzením kontextu postmodernity Wolfgan Welsch uvádza: „Postmodernu tu chápeme ako stav radikálnej plurality, postmodernizmus ale obhajujeme ako jeho uchopenie. Charakteristické pre postmodernú pluralitu v konfrontácii s predošlými pluralitami je to, že nepredstavuje len čiastkový fenomén vo vnútri celkového horizontu, ale že sa dotýka každého takého horizontu, napr. rámca či oblasti. Preniká k mnohosti horizontov, spôsobuje rozdielnosť situačných kontextov, určuje rozmanitosť základov, na ktorých sa pohybujeme. Uberá sa smerom k substancii, pretože sa uberá ku koreňom. Preto sa tu postmoderná pluralita označuje ako „radikálna pluralita.““¹

Kontroverzie vznikali už v súvislosti so samotným názvom a ním evokovaným problémom, do akej miery je postmodernizmus pokračovaním alebo popretím moderny. Problematiku uchopenia postmoder-

¹ WELSCH, W. *Naše postmoderní moderna*. Praha: Zvon, 1994, s. 12 – 13.

nizmu komplikovali aj ďalšie momenty spojené s vývinom a formovaním tohto umeleckého smeru. Od samých začiatkov bolo jasné, že nie je možné určiť nijaký jednotný štýlový základ postmodernizmu, práve naopak. V súvislosti s postmodernizmom bola evidentná výrazná rozmanitosť štruktúr, štýlotvorných znakov, následne materiálov, prostredí atď. Tento zásadný moment podľa Amy Dempseyovej spôsobil aj formovanie základnej dištinkcie medzi epochou, ale aj poetikou a estetikou moderny na jednej strane a postmoderny na druhej strane. Kým moderna inklinovala k integrujúcej, jednotiacej estetikej a svetonázorovej koncepcii, postmodernizmus poukazoval práve na opačný moment svojej akcie a svojich ideovo-estetických tendencií – na pluralizmus.² W. Welsch, čo sa týka tejto dištinkcie, dochádza k inému názoru. V súvislosti s postmodernou hovorí, že: „[j]ej základný obsah – pluralitu – propagovala už samotná moderna 20. storočia, a to najmä jej vedúce inštanície, akými sú veda a umenie. V postmoderne je táto požiadavka moderne splnená v celej šírke skutočnosti. Preto nie je postmoderna svojím obsahom anti-moderná a svojou formou nie je trans-moderná, ale ju treba chápať ako exoterickú formu naplnenia kedysi ezoterickej moderny 20. storočia. Takže je možné povedať, že je vlastne radikálne moderná a nie post-moderná. Alebo aj, že patrí k *moderne* ako jej transformačná forma.“³

V široko poňatom zábere prezentácie pluralitných fenoménov sveta, postmodernizmus zásadným spôsobom nastolil otázky, ktoré v dovtedajšom zornom poli stáli na okraji záujmu. Okrem iného aj otázky týkajúce sa najrozličnejších minorít (vrátane sexuálnych), otázky centra a periférie, feministickej problematiky, ako aj širšie sociologické, kulturologické a filozofické problémy, akými sú kritika logocentrizmu, europocentrizmu, otázky identity atď.

Istú variantnosť postmodernizmu voči modernizmu, respektíve vnímanie postmodernizmu ako istej „transformačnej formy“ Welsch uvádza nasledovne: „Prohibitívnym dôsledkom a druhou stranou tohto zásadného pluralizmu je jeho protitotalitná opcia. Na základe svojej skúsenosti oprávnenosti rozličného a na základe pochopenia mechanizmu, ktorým sa táto oprávnenosť ignoruje, postmoderna ofenzívne vystupuje v pro-

spech mnohosti a rozhodne sa stavia proti všetkým starým a novým nárokom na hegemoniu. Zasadzuje sa za mnohosť rôznorodých koncepcií, jazykových hier a životných foriem – a to v žiadnom prípade nie z nedbalosti alebo v zmysle lacného relativizmu, ale z dôvodu dejinnej skúsenosti a motívov slobody.“⁴

V súvislosti s momentom vývinu termínu postmodernizmus, ako aj samotného postmoderného umenia Amy Dempseyová uvádza: „Termín postmodernizmu bude aj naďalej vyvolávať spory zvlášť preto, že neexistuje žiadna univerzálna definícia modernizmu, proti ktorej by sa mohol vymedziť a jeho význam sa bude s rastúcim časovým odstupom nepochybne meniť. Zatiaľ však jeho komplexnosť a náhodnosť vyhovuje rozličným, netradičným a niekedy aj nezaraditeľným dielam, ktoré sa snažia vysvetliť.“⁵

Postmodernistický koncept podľa Welscha obsahoval aj jeden nezaraditeľný ideovo-mravný rozmer. Welsch poukazuje na to, že modernistická snaha o hegemoniu obsahuje v sebe aj istú výlučnosť vo vzťahu k tradícii a dejinám, ktorú postmodernizmus popiera. K postmodernému vedomiu a mysleniu dejín patrí, že „moderna sa stala súčasťou tradície, takže sa k nej a k jej projektom môžeme hlásiť iba tak, že nebudeme tradíciu zavrhať, ako to požadovala modernistická ideológia, ale budeme pripravení túto tradíciu prijímať. Postmoderná pluralita sa ruka v ruku neuberá len smerom k väčšej slobode, ale je spojená priamo s tým, že dokážeme ostrejšie vnímať váhu problémov. Tieto problémy sú tak praktického, ako aj teoretického rázu. Postmoderna má bytostne etický základ. Vyžaduje nový druh zaobchádzania s pluralitou – a to s takou pluralitou, ktorá je svojou radikálnosťou ešte náročnejšia. Vyžaduje si etiku nového typu, etiku primeranú tomuto radikálnemu a eo ipso konfliktnému pluralizmu.“⁶

V takomto ideovom základe postmodernistická reflexia aktuálnej západnej kultúry dospela k niekoľkým kľúčovým momentom, ktoré usmerlili ďalší vývin tohto smeru kultúrnej a umeleckej činnosti, ale aj k jej estetikej, filozofickej a sociologickej reflexii. Ako je všeobecne známe, v deväťdesiatych rokoch veľký ohlas vyvolalo dielo amerického filozofa

² DEMPSEYOVÁ, A. *Umelecké štýly, školy a hnutia*. Praha : Slovart, 2002, s. 271.

³ WELSCH, W. *Naše postmoderní moderna*, s. 14.

⁴ Tamže, s. 13.

⁵ DEMPSEYOVÁ, A. *Umelecké štýly, školy a hnutia*, s. 274.

⁶ WELSCH, W. *Naše postmoderní moderna*, s. 15.

Francisa Fukuyamu *Koniec dejín*, respektíve *Koniec dejín a posledný človek* (1992), v ktorom tento mysliteľ sformuloval tézu, že ľudstvo dospelo ku koncu svojich dejín, lebo boli objavené dva kľúčové modely usporiadania spoločnosti, ktoré nemajú nijakú lepšiu alternatívu: trhová ekonomika a liberálna demokracia. Fukuyama zastáva názor, že všetky doterajšie sociálne experimenty s modelmi usporiadania spoločnosti sa ukázali ako scestné, takže jediné, čo z dejín zostalo pre ľudstvo ako najvhodnejšie riešenie, boli dva uvedené piliere. Tým pádom už nie sú potrebné nijaké experimenty či hľadania nových modelov a vzniká optika uzavretia historického vývinu z dôvodu objavenia toho najlepšieho a najvhodnejšieho modelu. Fukuyamova téza v zásade kopíruje smer uvažovania, ktorým sa uberal Georg Wilhelm Friedrich Hegel v 19. storočí, keď metodologicky identicky v danom okamihu vývinu nemeckej spoločnosti našiel ideálnu formu, ku ktorej bolo možné dospieť.

Hoci hovorí v prospech liberálnej demokracie, Fukuyamov model je vo svojom základe de facto konzervatívny, lebo presadzovaním názoru, že niečo bolo definitívne objavené, popiera akúkoľvek ďalšiu potenciálnu snahu o hľadanie, potenciálnu snahu o objavovanie, čo znamená aj experimentovanie, bádanie, pátranie, čo je však jeden z ústredných bodov ľavicových programov. Podľa Fukuyamovho názoru v aktuálnej dobe nastal okamih istého duchovného blahobytu, keď sa západná kultúra viac nemusí trápiť s hľadaním nových a nových riešení, lebo správne riešenie je už raz a navždy objavené. V takejto optike aj Fukuyama potvrdzuje kritiku, ktorú na účet programu a konceptu postmodernizmu vyslovil Jürgen Habermas, že postmoderna je vlastne neokonzervativizmus. Aj Fukuyamova téza podporila jednu zo základných dištinkcií medzi programom moderny a postmoderny: kým moderna sa vo svojom neustálom programovom hľadaní „podstaty sveta a umenia“ uberala sa cestou objavovania nových a prekonávania existujúcich koncepcií, postmoderna hlásala koniec takýchto aktivít a vyrovnanie sa s poznaním, že ľudstvo už dospelo vo svojich dejinách ku konečným riešeniam a definitívnym hodnotám.

Od začiatku nového milénia je ale možné sledovať formovanie novej ideologickej platformy, ktorá popiera základné tézy a východiská postmodernizmu. Táto platforma je založená na konfrontácii dvoch ideologických naratívov: ten prvý sa najčastejšie charakterizuje ako ľavico-

vo-liberálny a druhý, ktorý poukazuje na jeho neudržateľnosť, je vnímaný ako tradične konzervatívny.

Základný moment, ktorým sa tieto dva ideologický naratívny vyhrávajú voči konceptu postmoderny, je už ich samotná existencia Postmoderna prichádzala s tézou, že trhová ekonomika a liberálna demokracia nemá alternatívu, z čoho sa ako dôsledok u Fukuyamu vyformovala idea o konci dejín, logicky vyplynula tiež téza o konci tzv. veľkých naratívov a postideologickej dobe.

Domnievam sa, že isté protirečenia, ktoré v sebe niesol koncept postmodernizmu, sa naplno prejavili aj v zrode týchto dvoch ideologických naratívov. Postmoderna sa na jednej strane javila – ako to bolo vyššie poukázané – ako neokonzervatívny model, ktorý programovo hlásal koniec hľadania nových modelov a nových koncepcií usporiadania spoločnosti. Na druhej strane svojim široko hlásaným pluralizmom sa vytvorilo ideologické prostredie, ktoré logicky dospelo k istým pozíciám, na ktorých stojí súčasný ľavicovo-liberálny, respektíve neoliberalný koncept.

Myšlienky klasického liberalizmu sú aj v jadre súčasného neoliberalného naratívu: „...liberalizmus považuje každého jednotlivca za zdroj morálnych hodnôt a každého človeka za rovnako hodnotného. Z toho potom pramení, že každý jednotlivec má byť slobodný a má si vybrať svoju cestu životom. Liberalizmus by mal v morálke zachovávať nestranné stanovisko, pokiaľ sa týka človeka a jeho voľby, avšak nemôže zostať morálne ľahostajný, keď hodnotí do akej miery je takáto individuálna voľba prijateľná a musí ju ochrániť od neoprávnených štátnych zásahov. Liberalizmus je svetovým názorom, ideológiou a ktokoľvek ho prijme, musí sa stotožniť s jeho tézami.“⁷

Tieto klasické tézy v priebehu druhej polovice 20. storočia boli posilnené o podnety, ktoré prichádzali z prostredia občianskeho aktivizmu, študentských a neskôr aj širšie podporených aktivít na amerických univerzitách, ako aj podnetmi prichádzajúcimi z filozofického kontextu. Všetky spomenuté iniciatívy je možné označiť ako platformu tzv. Novej ľavice. V americkom prostredí „nová ľavica si rýchlo našla sympatizantov intelektuálov, a tak sa k nej začali hlásiť absolventi predovšetkým sociál-

7 HALL, J. A. Liberalizmus. In *Oxfordský slovník svetové politiky*. (Ed. Joel Krieger). Praha : Ottovo nakladatelství s. r. o., 2000, s. 421 – 422.

neho a humanitného zamerania, ľudia s vyšším vzdelaním (lekári, právnici, sociálni pracovníci a pod.), ktorým neboli ľahostajné práva bezmocných a diskriminovaných ľudí, ako aj všetci ďalší radikáli.⁴⁸

Vo filozofickom prostredí významné podnety pre Novú ľavicu prichádzali z prostredia tzv. frankfurtskej školy, predovšetkým z diela Herberta Marcuseho. V kritickom nazeraní na program Novej ľavice Ben Shapiro poukazuje na jeho základné východiská: „Nová ľavica našla najvyšší cieľ v osobnej seberealizácii, pretože na jedenkrát poprela základ západnej civilizácie a získala revolučnú zbraň, výzvu k akcii a možnosť vytvárať rôzne spojenectvá zamerané na likvidáciu politického systému. Teória hlása nasledovné: ľudské sebavedomie a sebaúctu nie je možné dosiahnuť, kým existujú štrukturálne prekážky, akými sú sexizmus, rasizmus a náboženský fanatizmus. Tieto sa neprejavujú vždy navonok, sú skryté v ustálenom politickom systéme, v prvom rade v jeho zakorenenom predsudku voči všetkým menšinám. Potláčané skupiny sú obeťami inštitucionálneho násillia a nemôžu sa oslobodiť a naplno realizovať, ak sa nezrútia inštitúcie.“⁴⁹

Druhý súčasný ideologický naratív je zameraný na kritiku uvedeného ľavicovo-liberálneho konceptu. Kritické poznámky voči ľavicovo-liberálnemu naratívu a jeho praktickým formám majú rozličné východiská – od teoreticko-filozofických (Slavoj Žižek upozorňuje na problém samotného uchopenia liberalizmu a liberálnej demokracie, ktorá sa nedokáže inak definovať „ako tým, že sa definuje sama sebou“¹⁰) až po sebaapoklamovanie liberálnej demokracie ako „najlepšieho z možných svetov“: „Väčšie alebo dokonca veľmi vážne problémy vyplývajúce z fungovania týchto systémov sú ospravedlňované vyšším dobrom, zachovaním akejsi celkovej harmónie. Najväčšia hospodárska kríza od čias Veľkej hospodárskej krízy dvadsiatych rokov, sprevádzaná bezprecedentnou nerovnosťou, ekologická kríza, prejavujúca sa globálnym otepľovaním, či najväčšia migračná kríza od druhej svetovej vojny, sa napriek svojej nezmernosti nejavia také zlé, aby ich nebolo možné zaradiť medzi najlepšie možné. Ako odstrašujúci príklad pokusov o vybudovanie lepšieho ako najlepšieho možného sveta slúži Stalinov Sovietsky zväz či Maova Čína. Z tohto

8 Nová ľavice. In *Oxfordský slovník svetové politiky*, s. 566.

9 SHAPIRO, B. *Jak zachrániť západní civilizaci*. Voznice : Leda, 2020, s. 244 – 245.

10 TAKÁČ, P. *Žižek a tí druhí. Ideológia v postideologickej dobe*. [Košice] : Horská lucerna, 2023, s. 46.

pohľadu nie je žiadne ľudské utrpenie alebo humanitárna katastrofa taká zlá, aby nemohla byť pri pokuse napraviť ju ešte horšia a my sme nepokračovali v nastavenom smere.“¹¹

Vo svojej minucióznej analýze problémov súčasného liberalizmu Patrick J. Deneen poukazuje na významný moment, ktorý sa odohral a ktorý prebieha vo sfére vzdelávania. Kým tradičný liberalizmus sa opieral o univerzitné vzdelávanie založené na humanistických vedách, na „etike zdržanlivosti“, na „sebaovládání“, na pochopení „ako svoju slobodu využiť správne“ – „teda vzdelávanie v tom, ako byť človekom“¹² – súčasné smerovania univerzitného vzdelávania sa ubierajú k iným cieľom, k technike a inžinierstvu „a so stále silnejúcim dopytom po príprave na kariéru v oblasti obchodu a financií... Uprostred svojej slobody študenti čoraz viac cítia, že nemajú inú možnosť, než študovať čo najpraktickejšiu hlavnú špecializáciu a v súlade s požiadavkami trhu sa vyhýbajú odborom, ku ktorým by ich možno priťahovala ich prirodzená zvedavosť.“¹³

Prísľuby, ktoré prichádzali z liberálneho prostredia podľa Jamesa D. Huntera a Johna M. Owena zlyhávajú, čo následne privádza k polarizácii spoločnosti: „Symptómy tejto choroby sú ľahko pozorovateľné: narastajúca nerovnosť v rozdelení bohatstva; úpadok tradičných inštitúcií, počínajúc od občianskych združení cez odbory až po rodinu; strata dôvery v autoritu – politickú, náboženskú, vedeckú, novinársku – a strata dôvery medzi samotnými občanmi navzájom; narastajúce rozčarovanie z pokroku v dosahovaní rovnakej spravodlivosti pre všetkých; a asi nadovšetko pretrvávajúca a prehľbujúca sa polarizácia medzi tými, ktorí chcú čoraz otvorenejšie a viac experimentujúce spoločnosti a tými, ktorí chcú uchovávať rozličné tradičné inštitúcie a praktiky. Táto fragmentácia nielen pokračuje, ale sa aj prehľbuje. Ako sa ľudia zaraďujú do nových spoločenských a politických klanov, volebné výsledky udivujú a znepokojujú expertov, naďalej zväčšujú polarizáciu. Verš W. B. Yeatsa „všetko sa rozpadá, stred sa nedokáže udržať“ sa na naše roztrieštené spoločnosti vzťahuje rovnako, ako keď ho pred storočím napísal.“¹⁴

11 Tamže, s. 44.

12 DENEEN, P. J. *Prečo liberalizmus zlyhal*. Bratislava : POSTOJ MEDIA s. r. o., 2022, s. 151.

13 Tamže, s. 151 – 155.

14 HUNTER, J. D. – OWEN, J. M. Predhovor. In DENEEN, P. J. *Prečo liberalizmus zlyhal*. Bratislava : POSTOJ MEDIA s. r. o., 2022, s. 9 – 10.

Vo fragmentarizovanej a polarizovanej spoločnosti, v ktorej sa polarizácia neustále zväčšuje, nastoluje sa otázka, aké sú možnosti umenia, respektíve divadla. Dva oproti sebe stojace ideologické tábory, tak ako pri každej inej konfrontácii, poukazujú na neproduktivnosť, scestnosť pohybu, ktorým sa uberá tá druhá strana, a na správnosť vlastného smerovania. Lavicovo-liberálny blok vystupuje s tézami o potrebe živého divadla, ktoré komunikuje a tematizuje problémy aktuálnej doby produkciami, v ktorých sa poukazuje na agendu, akou je dôstojnosť každého jedinca, zabezpečenia práv rozličných marginalizovaných a zaznávaných menšín, dodržiavanie ľudských práv, práva žien, zelená agenda atď. Na opačnej strane sa tematizujú otázky tradičných hodnôt, rodiny, duchovného a kultúrneho dedičstva. Rovnako, ako sa liberálnemu konceptu bude predkladať účet za fetišizáciu trhu ako jedinej kategórie, ktorá zasahuje aj do oblasti divadla, vďaka čomu sa deformuje divadelná situácia v prospech komerčných titulov a postupne, sa likviduje tá vrstva umenia, ktorá v doterajšej tradícii je vnímaná ako nesporná hodnota – podobne ako je to v oblasti univerzitného vzdelávania.

Umenie postmoderny, a to znamená aj postmodernistické dramatické a divadelné umenie, sa dostáva do stavu agónie. Bezstarostný pocit konca dejín, kedy si človek západnej civilizácie bude užívať plody svojich snažení a lebediť si v slasti, že už nič nemusí robiť, že všetko úsilie, ktoré opretý o piliere antickej gréckej a židovskej kultúry vo svojom niekoľko tisícročnom vývine vynaložil, sa nenaplnil. Ukázal svoju novú tvár v podobe ďalšieho utopického sna. Postmodernistická hra a obľúbené zábavky postmodernistického inventáru, akými boli recyklácia, citovanie, parodovanie či karnevalizácia – a aké sme mali možnosť sledovať aj v postmodernistických divadelných produkciách, respektíve v postmodernistickej dramatiky – sa skončili. Ani nevieme ako, ale znova sme sa ocitli v akomsi zvláštnom priestore „blabotu a besu“, kedy – tak ako v tej slovenskej ľudovej rozprávke – akýsi tátošík, tam Jankovi a tu nám, hovorí: Ak pôjdeš doľava, bude zle, ak doprava, ešte horšie. Slovenský ľudový génius vystihol pocit prelomovej existencialistickej voľby, ktorá privádza človeka k pocitom úzkosti, obáv, bázne a chvenia.

Dvadsať storočie so svojimi dvomi svetovými vojnami nás vytriezveľo z pocitu herderovského teleologického vývinu dejín. Osvietenský model histórie, v ktorom je človek každým dňom humánnejší, nebol ničím iným

než ďalšou utópiou, ktorej sme poldruha storočia verili. Ak súhlasíme s tým, že polarizácia spoločnosti v západnej civilizácii je každým dňom väčšia, podoba divadla pre 21. storočie asi nebude problém, ktorý nás prvorado bude trápiť. Predtým ako budeme schopní definovať jeho novú tvár, budeme sa musieť rozhodnúť, či sa vyberieme doľava alebo doprava.

Konfrontácia uvedených ideologických naratívov, zrejme vo svojom dialektickom strete prinesie nejakú novú kvalitu. Vedení Yeatsovým citovaným veršom „všetko sa rozpadá, stred sa nedokáže udržať“ môžeme sa domnievať, že tá nová kvalita, ktorá sa zrodí z konfrontácie post-postmodernistických ideologických naratívov, bude stredom rodiacej sa novej epistemy.

Turbulentná doba, v ktorej žijeme, celkom iste ovplyvní intenzitu a kvalitu tejto premeny, ale aj okamih jej nastolenia so zvolaním: „Čas sa naplnil!“

SUMMARY

The End of Postmodern Art and the Challenges of the New Episteme

With the onset of the new millennium, it becomes evident that the influence of the aesthetics and poetics of postmodernism, which was formed at the end of the previous millennium, is weakening. Since the beginning of the new millennium, the paradigm of postmodern art, based on the acceptance of pluralism of ideological and, consequently, cultural and artistic phenomena, has not been able to adequately communicate with the changing social and political environment. The postmodern thesis of the so-called end of grand narratives has proved to be outdated. Since the beginning of the new millennium, the social environment of Western culture has generated two fundamental concepts that are being confronted with each other. One is based on a traditionally right-wing worldview, the other one relies on liberal-left categories. The current socio-cultural temporality can be seen as a confrontational struggle between these two camps to respond about the future direction and the roots of Western culture. The postmodern dream about the coexistence of the most diverse ideological backgrounds and different aesthetic and artistic programmes

is currently disappearing. Currently, the world is turning into a battlefield in which art – including drama – does not stick around. The old problem of confronting and asserting the so-called grand narratives, which post-modernists thought they had been released from, is being raised again. What are the aims, means and practices of these ideological camps, and is it possible to predict the winners and the outcome of this struggle on the basis of historical discourse? And what if the victory of one conception or the other ends up with the flavour of a Pyrrhic victory?

Táto práca je výstupom projektu VEGA č. 1/0456/22 „Kontext slovenského umenia a estetiky“.

LITERATÚRA

DEMPSEYOVÁ, Amy. *Umělecké styly, školy a hnutí*. Praha : Slovart, 2002. 204 s.

ISBN 8072094025.

DENEEN, Patric. J. *Prečo liberalizmus zlyhal*. Bratislava : POSTOJ MEDIA s. r. o., 2022.

264 s. ISBN 978-80-8999-454-0.

Oxfordský slovník světové politiky. (Ed. Joel Krieger). Praha : Ottovo nakladatelství s. r. o.,

2000. 1090 s. ISBN 80-7181-463-6.

SHAPIRO, Ben. *Jak zachránit západní civilizaci*. Voznice : Leda, 2020. 312 s.

ISBN 978-80-7335-657-6.

TAKÁČ, Peter. *Žížek a tí druhí. Ideológia v postideologickej dobe*. [Košice] : Horská lucerna,

2023. 114 s. ISBN 978-80-9744-056-5.

WELSCH, Wolfgang. *Naše postmoderní moderna*. Praha : Zvon, 1994. 198 s.

ISBN 8071131040.

KONTAKT

doc. PhDr. Michal Babiak, CSc.

Univerzita Komenského v Bratislave,

Katedra estetiky FF UK

Gondova 2, 811 02 Bratislava, Slovakia

e-mail: michal.babiak@uniba.sk